

Wij zijn onze borsten.

Borsten hebben vele 'gezichten'. Zij zijn seks, voedsel, het bovennatuurlijke, geld, vrijheid, propaganda, macht en sinds niet al te lange tijd ook vooral eigendom van de vrouw.

*Dorothee Golz
„Busenwunder“
2009*

600 x 280 cm

*Materiaal: Körper aus beschichtetem PES Gewebe
“AirWorks“, Open-Air-Ausstellung in den Donau-Auen, Linz.*

Eigen lichaam.

Begonnen in de jaren zestig van de vorige eeuw, eiste de laatste emancipatiegolf niet alleen aandacht voor de rechten van de vrouw, maar vooral ook aandacht voor de strijd om het als vrouw zelf over je eigen lichaam te hebben.

Borsten kwamen te voorschijn en gingen de strijd aan. Om maatschappelijke of politieke misstanden aan te kaarten, om als vrouw zelf te kunnen beslissen om wel of geen bh aan te doen, als boodschap van seksuele bevrijding, om meer aandacht te vragen in de strijd tegen borstkanker. Om ze als onderdeel van onze beeldcultuur verlangens, begeerte en behoefte te laten creëren en om daarop te mogen reageren. Om kunst te maken die vanuit het vrouw zijn naar de borsten kijkt.

Kunstenares Daantje Bons, fotografeert alledaagse objecten die ze associeert met het vrouw zijn. Zij onderzoekt haar eigen vrouwelijkheid en komt erachter dat ze ook mannelijke kanten heeft. Zo is er een foto van haar borst. We zien vingers met felroodgelakte nagels die haar tepel strelen, waardoor er een erotisch tintje aan de foto kleeft. Maar als je dichterbij komt zie je dat er grote zwarte haren op haar borst zitten. Volgens Bons reageren mensen daar vol afschuw op: "Zo wil je jezelf toch niet laten zien?", krijgt ze te horen. Haar reactie is: "We krijgen in de media alleen maar mooie lichamen te zien, ik wil daar mee spelen...In de jaren nul wilden we het beeld van naakt perfectioneren". En dat hoeft volgens haar niet meer, echtheid is belangrijker.¹

Ik zie emancipatie van de borst in het verhaal van een vrouw die op haar 27e uit voorzorg haar borsten laat verwijderen omdat zij het gen in zich draagt dat borstkanker veroorzaakt. Ze organiseert een afscheidsfeest voor haar borsten: "Ik voel me niet negatief of bang, ik kijk er echt naar uit. Ze zullen het borstweefsel verwijderen en er implantaten in doen...Ik hoop dat ik mijn tepels mag houden, maar als het niet mag laat ik ze er op tatoeëren."²

Om een meer vrouwelijke visie te laten zien in de fotografie van de seksmarkt maakt voormalig prostituee en pornoactrice Annie Sprinkle haar "Boezemballet". Dat doet ze met humor: met lange zwarte handschoenen aan trok en draaide ze aan haar borsten op de melodie van 'Die blaue Donau'. Hiermee stak ze haar tong uit naar hoe op de traditionele manier borsten worden afgebeeld: als nepbollen die op het lichaam van de vrouw lijken geplakt, bewegingsloos.

Dit zijn maar een paar voorbeelden van hoe vrouwen sinds kort zelf hun borsten zien en willen zien.

¹ Gerritse L. (2015). Natte sponzen en harige borsten: naakt in de kunst. Geraadpleegd op <http://www.punt.avans.nl>

² Hardy, F. The girl who's held a party to say goodbye to her breasts. Geraadpleegd op <http://www.dailymail.co.uk>

Busenwunder.

Het hier afgebeelde werk van Dorothee Golz koos ik om het effect van de veranderende tijden op de behandeling en waardering van borsten in de kunsten te laten zien. Een zes meter hoge, met lucht gevulde buste met vijf borsten. Het hoofd is gereduceerd tot een soort kegelvorm zonder gezicht. Een heidense vruchtbaarheidsgodin en modern sekssymbool in één.³

Om een betekenis aan dit beeld te geven kan ik Rosan Hollak (2009) citeren: “Voor diegenen die van buitenaf naar een vrouw kijken, representeren borsten vaak een andere realiteit (...) Omdat de borst zoveel verschillende betekenissen wordt toegekend, verdwijnt de vrouw, over wie het uiteindelijk gaat, vaak naar de achtergrond en wordt slechts haar borst inzet van discussie.”⁴

Hoe dit nu aan het veranderen is zal ik verderop laten zien.

Het representeren van de vrouwelijke borst is altijd gedaan. Sterker nog, vrouwelijke borsten zijn door de eeuwen heen het meest geliefde thema in de kunsten. En in al die representaties van die twee halve bollen waren het tot voor kort altijd mannen die er betekenis aan gaven.

Waarom toch die borsten?

Borsten zijn seks.

Het antwoord zou kunnen liggen in de Prehistorische beeldjes van vrouwen met enorme borsten: mannen zijn verzot op borsten. Daar kunnen ze niets aan doen, zegt de één, het is aangeboren. Het is puur cultuur, zegt de ander, in Zuid-Amerika bijvoorbeeld gaan de mannen meer voor billen. Dan gaan ze dus eigenlijk voor hetzelfde, gelet op de ‘borsten-billen-theorie’ die Desmond Morris in zijn boek ‘De naakte aap’ beschrijft: “De borsten zijn de billen van vroeger.” De vrouwtjes van de soort mens lopen in tegenstelling tot alle andere soorten primaten rechtop en zullen bij een ontmoeting dus frontaal benaderd worden. Waar bijvoorbeeld een mannetjes aap opgewonden raakt van de seksuele signalen die afgegeven worden door een uniek paar halve bollen, namelijk de billen van de vrouwtjesaap, zal een mensenvrouw diezelfde signalen op haar eigen manier moeten afgeven. De evolutie heeft haar hierbij geholpen met een paar namaakbillen op haar borst.⁵

³ Golz, D. Kunst im öffentlichen Raum. Geraadpleegd op <http://www.dorothee-golz.com>

⁴ Hollak, R. (2009). De keutelborst van de Heilige Maagd. NRC Handelsblad. Geraadpleegd op <http://www.nrc.nl/handelsblad/van/2009/april/10/de-keutelborst-van-de-heilige-maagd-11711200>

⁵ Morris, D. (2005). De naakte vrouw. Een studie van het vrouwelijke lichaam. Houten: Unieboek. (p.159).

Borsten zijn voedsel.

Uit medische teksten en beeltenissen uit de Middeleeuwen kunnen we opmaken dat moedermelk beschouwd werd als het beste voedsel voor het kind.

Borsten werden geëerd als 'melkproducerende vaten'. En de inhoud was niet alleen goed voor het kind, maar werd ook gezien als noodzaak voor de overleving van het volk. "Het voorbeeld van het kindje Jezus dat aan de borst van Maria drinkt, werd een metafoor voor de geestelijke voeding van alle christelijke zielen".⁶

Tijdens de Renaissance vonden artsen, humanisten en priesters (mannen) dat het de plicht was van de moeder haar kind de borst te geven. Zij waren absoluut tegen het wegsturen van baby's naar een min. Maar die andere man in het leven van een vrouw, namelijk háár man, had liever niet dat zij haar kinderen zelf zou voeden. Melkgevende borsten brachten hem geen plezier: ongebruikt, stevig en deftig moesten ze zijn.

De zeventiende-eeuwse Nederlandse man zag dat toch heel anders. De borsten van zijn vrouw waren er niet voor zijn eigen genot, zij dienden een heel ander doel. Het gezin diende als hoeksteen van de samenleving met hierin de vrouw als ware moeder die haar kind met toewijding zoogde.

De moralisten van de achttiende eeuw met J.J. Rousseau voorop, wilden de vrouw 'terug naar de natuur' hebben. "De natuur heeft de vrouw haar borsten niet gegeven om met hun welgevormdheid te pronken of er een sensuele echtgenoot mee te behagen. Neen, haar wezenlijke taak is het voeden van kinderen". Ze moest maar eens goed kijken naar de vrouwtjesdieren: hoe wijs en zonder enige vorm van egoïsme zij hun moederlijke instinct volgen.

Borsten zijn het bovennatuurlijke.

Bij de Grieken werden vooral de mannelijke geslachtsdelen vereerd, terwijl de borsten van de vrouw bovennatuurlijke krachten werden toegedicht. Dit zien we bijvoorbeeld terug in de mythe van het ontstaan van de Melkweg. Drinken aan de borsten van de godin Hera zou ervoor zorgen dat je onsterfelijk werd. Zeus, getrouwd met zijn 'gewone' vrouw Alkmene, had grootse plannen met hun zoon Hercules. Stiekem legde hij het kind aan de borst van de slapende Hera, die wakker schrok door de gulzigheid van de jongen en snel haar borst wegtrok. Dit ging met zo'n kracht dat haar melk de hemel inspoot en daar de Melkweg vormde. Zeus' doel was bereikt: zijn zoon die toch iets van de goddelijke moedermelk had binnen gekregen, was onsterfelijk geworden.

Borsten zijn geld.

De commerciële mogelijkheden die borsten bieden zijn niet te tellen. In borsten zit handel. Handel die aandacht en zorg aan de borst zelf besteedt, zoals bijvoorbeeld

⁶ Met de moedermelk ingezogen. Geraadpleegd op http://www.thesis.net/borstvoeding/borstvoeding_deel_1.htm

⁷ Honour, H. en Fleming, J. (2003). Algemene Kunstgeschiedenis. Amsterdam: Meulenhof. (p.655).

cremes, beha's, siliconen, piercingen of trainingscursussen. Maar ook om (vooral) mannen te verleiden tot aanschaf van producten. Leg een topless vrouw op de motorkap van een auto en hij is verkocht. Hoewel het zeker de dwingende mannenblik is die de handel in stand houdt, geef ik ook toe dat het de vrouw zelf is die er handig mee omgaat. Het op de markt brengen van hun borsten hebben vrouwen altijd gedaan. Zie hoe hun moedermelk brood op de plank bracht als vrouwen aan het werk gingen als min. En met de mode meelopen zal ook de meeste vrouwen niet vreemd zijn. Borsten als modieus object, dan weer moeten ze eruit zien als appels, een tijd later als meloenen: het korset of de wonderbra biedt uitkomst. Cremes voor een platte borst. Een ijzeren driehoek met de punt omhoog om de borsten ver uit elkaar te plaatsen. Karton in bh's om de borsten puntig naar voren te laten steken of de 'bust developer', een apparaat dat eruit ziet als een gootsteenontstopper voor een vollere boezem. Aan al die modevoorschriften ten aanzien van de vrouwelijke borst wordt geld verdiend.

Borsten zijn vrijheid.

In afbeeldingen uit de Franse Revolutie zien we vrouwen met één of twee blote borsten die symbool staan voor de nieuwe Republiek, voor gelijkheid en vrijheid.

In het beroemde "De vrijheid leidt het volk" van Eugene Delacroix spelen de borsten van Marianne deze rol.

Honour en Fleming (2003) hebben het vermoeden dat Delacroix zich bewust was van de twee gezichten van de Vrijheid: 'van het verschil tussen negatieve vrijheid of het vrij zijn van onderdrukking, en positieve vrijheid of de vrijheid om een ideale manier van leven op te leggen'.⁷

Borsten zijn propaganda.

Ook oorlogen maken van de borsten van de vrouw iets dat buiten haar omgaat. Door allerlei regeringen werden borsten in de strijd gegooid. Hierbij lag het aan de nationale smaak en gewoonten hoe die borsten werden afgebeeld: grote borsten die sex en macht uitstralen bij de Italianen; de Oostenrijkers kozen voor volksheldinnen met in nationale motieven gehulde borsten en de Engelse vrouwen droegen helm, borstkuras, zwaard en helm. De nazi-propaganda toonde vrouwen als fokmerries en voedsters van het Arische ras. Plaatjes van aantrekkelijke vrouwen met grote borsten dienden om de soldaten te inspireren tot moedig gedrag.⁸

⁸ 137 Yalom, M. (1997). Geschiedenis van de borst. Westerse beeldvorming door de eeuwen heen. [vert. Uit het Engels door Pauline Moody]. Baarn: de Kern

Borsten zijn macht.

Volgens Nomi van der Linden heeft degene die de borsten in handen heeft, de macht in handen. We bewonderen ze, maar boezemen ons ook angst in. Ze dwingen en sturen ons door de angst dat we ze nooit zullen bezitten, dat ze door anderen in bezit worden genomen en door het gevoel van macht en onmacht in het verlangen naar deze magische vrouwelijke organen.⁹ Vele eeuwen lang is er door mannen naar borsten gekeken en zijn ze door hen in bezit genomen. Door deze 'heerschappij van de fallus' lijken de borsten zelf te zijn overgenomen, aldus van der Linden.

Borsten zijn van de vrouw.

Borsten zijn dus eeuwen lang als middel ingezet om vooral mannelijke belangen te behartigen. Aan de vrouw (en haar borsten) zijn heel wat betekenissen gegeven. Maar waar is ze zelf? De eigenares van deze tot voorwerp gemanipuleerde vrouwelijke organen lijkt er niet meer aan vast te zitten.

De geschiedenis staat er in deze niet zo rooskleurig op. In zijn boek 'Adam's Navel' haalt Michael Sims (2003) flink uit naar Mervyn Levy die in 1962 (op de valreep, zo lijkt het) nog een idiote en domme poging doet om het over de vrouw te hebben: "A woman stands apart from the turbulent stream of events; she is involved in history only so far as men compel her to assume a variety of fictional roles".¹⁰ Levy doet deze uitspraak op basis van zijn eigen onderzoek naar de vrouwelijke borst in de kunsten: '*The moons of Paradise: Some reflections on the Appearance of the Female Breast in Art*'. Borsten zijn "the pillow of paradise, the cacti of the desert, the point of departure, and the haven of return...a major aesthetic and psychological obsession of the artist and the poet".¹¹

Dit puberachtige gewauwel wordt door Germaine Greer in haar boek 'The Female Eunuch' van tegengif voorzien. Zij laat zien hoe het echt is om belast te zijn met het dragen van deze idee-fixe: zolang ze maar geen tekenen van gebruik vertonen, ja, dan worden ze aanbeden. Zodra de volle deftigheid van een ongebruikte borst verandert in een hangende, verdorde boezem is de obsessie weg. Wat overblijft is een molensteen om de nek van de eigenares.

Dit blijkt niet uit het beeld dat ik uitkoos om mijn betoog te illustreren: "Busenwunder" van Dorothee Golz. Ruim dertig jaar later zie ik in dit beeld een positiever verhaal. Ik zie dat er goede stappen zijn gezet sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw. De stem van de vrouw is sterker geworden sindsdien. Het lijkt erop dat ze nu zelf wat mag zeggen over haar borsten. En er vooral zelf betekenis aan mag geven.

¹⁰ Sims, M. (2003). Adam's Navel. A natural and cultural history of the human form. New York: Penguin Group. (p.210).

¹¹ Sims, M. (2003). Adam's Navel. A natural and cultural history of the human form. New York: Penguin Group. (p.211).

Zoals de vijf borsten van deze gezichtsloze vrouw verschillende kanten opwijzen belichaamt “Busenwunder” voor mij ook verschillende betekenissen.

M/V.

Jammer, maar we moeten nog steeds concluderen dat het nog niet erg opschiet met de gelijkheid tussen mannen en vrouwen in Europa. Het rapport over gendergelijkheid van de Europese Commissie laat anno 2014 zien dat mannen en vrouwen nog steeds niet gelijk behandeld worden.¹²

“Busenwunder” eist aandacht voor deze ongelijkheid: met haar enorme afmeting en door haar borsten in de strijd te gooien. Die machtige bollen die aan de vrouw kleven. Golz lijkt te willen zeggen: “Eeuwenlang hebben jullie ze in handen gehad en er jullie verhaal mee kunnen vertellen. Nu zijn ze van ons en eisen zij gelijke behandeling!” Het is geen zielig verhaal, maar een oproep om door te zetten waarmee we begonnen zijn. We zijn op de goede weg. Maar we zijn er nog niet helemaal.

Vele gezichten.

“Busenwunder” wil ook vertellen over de vele ‘gezichten’ van de borsten. Maar nu vanuit vrouwelijk oogpunt. Hoe vrouwen wegen hebben gevonden om topless te mogen zijn als ze daar zin in hebben, om borstvoeding te kunnen geven in het openbaar, om meer aandacht te vragen in de strijd tegen borstkanker. Om ze als kunstwerk te gebruiken.

Pillow of paradise.

“Busenwunder” wil ons wijzen op verlangens, projecties en fixaties. Seks is overal. Onze beeldcultuur is vergeven van borsten, billen en uitdagende blikken. De emancipatiestrijd van de afgelopen dertig jaar wellicht nog steeds ten spijt: vrouwelijk schoon blijft aandacht trekken. Ik zie in de vijf borsten van “Busenwunder” hoe dit thema met humor wordt aangepakt: mannen zijn op de hoogte gebracht van het beledigende effect van het duidelijk interesse tonen in het uiterlijk van de vrouw en ze doen inmiddels op steeds grotere schaal hun best om hun seksuele instincten te onderdrukken. Wat natuurlijk geen makkelijke opgave is in een maatschappij die overloopt van seksuele prikkels.

Macht.

Het beeld gaat, en dan kom ik bij mijn laatste interpretatie, over hoe borsten de macht bezitten om zichzelf in het gelijk te stellen, rechtvaardigen, beschermen. Dit “Busenwunder” zou kunnen vertellen dat wie de borsten heeft, ook de macht heeft. En dat die macht over dat bezit nu toch echt bij de rechtmatige eigenaar is komen te liggen. Bij de vrouw, de moeder, de kunstenaar die het betekenis geven aan de vele ‘gezichten’ van haar borsten in eigen hand heeft.

“Busenwunder” laat zien dat vrouwen nu kunnen zeggen: “Wij zijn onze borsten”.

¹² Spijkerman, C. (2014) EU: ‘Met dit tempo duurt het nog decennia voordat gelijkheid mannen en vrouwen is bereikt. NRC Handelsblad. Geraadpleegd op <http://www.nrc.nl/carriere/2014/04/14/eu-met-dit-tempo-duurt-het-nog-decennia-voordat-gelijkheid-mannen-en-vrouwen-is-bereikt/>)

